

ዓወት ኩናት ደግግሎታሪኽ ዘከርቱን ብኸፊሉ እንክዘከር

=====////////=====////////=====////////=====

ክቡራንን ክቡራትን፣ከመይ ትኹት ኣለኹም፤ ኣኣብ ዘለክም ሰናይ ክትህልዉ በዓል ሙሉእ ተሰፋ'የ።በሉ ንሎሚ፣ሐዘልኩም ዘለኩ፣ክፊላዊ ትሕቶታት ዘለዎ ጽሑፍ ኢዩ።ንሱ ድማ ብዛዕባ እቲ ንቅድሚ 134 ዓመት ኣቢሉ፣ ኣብ ደግግሎ (ተድዓሊ) ዝተፈጸመ ታሪኻዊ ጅግንነት ክጽሕፍ ብርክት ዝበሉ ሰባት ትሓቲኒ ምንባርኩም እፈልጥ'የ።ግን ዝተማልአ ሓበሬታን ኣፍልጦን ክህልወኒ ኣሎዉ ብዘብል ጸኑዕ እምነት ጊዜ እወስድ ምንባሪይ ኣይሰሓትክዎን'የ።

ብፍላይ ድማ ሓደ ጸሓፊ ታሪኽ ንታሪኽ ከም ድላይ ልቡን ኣሳሳይ ባህሪ መወልቱን ተቐሲቡ፣ዓቢይ ዝሕላገቱ ታሪኽ ከም ሻሙ ካብ ሪቼ-ኣባሪቼ ክጽሕፍ ብምርኣይ ዝተሰምዐኒ ንዴትን ቁጠዐን ናይ ዓቕመይ ብዓቕመይ ክሓናጥዎ ከምዘለኒ ወሳንን ቐላሰን ጉዳይ ብምኳኑ ንቅድሚ 5 ዓመት ኣቢሉ ብጸኑዕ ኣሰሚረሊ'የ።

እንተኹነ ካብ ታሪኽ ሃገር፣ወድብ፣ፖለቲካዊ ትሕዝቶን ፖለቲካዊ ምትእሳር ካብ ዘለዎ ትሕዝቶታት፣ ኣብ ወልቐታሪኻት ክግደስ ከም-ዘለኒ ምስ ነብሰይ ሳምዕ ምግባሪይ እዘክር።እዚ ድማ ንቅሩብ ሓርነት ዝህብ ዕዮ እኛ ተኩነ በዚ ኩነ በቲ ታሪኽ ወልቐሰባት ተኣኺቡ ታሪኽ ሕዝብን ሃገርን ከም-ዘኸውንን ከቶ-ከቶ ኣይሰሓትክዎን ኢዩ።ኣብ'ቲ ዝሓለፈ ሓደጅት ዓመታት ድማ ብፍቓድ ፈጣሪ በቲ ዝድለ ፍጥነትን ሳውያን ዋላ ኣይኹን እታ ዓቕምናሲ ክንዓይይ ጸጋኡ ስለ-ዝመጠወና ክብሪ ይኹኖ እብል።እቲ ዝተረፈን እቲ ዝከኣልናየንን ድማ ኣብ ዝመጽእ ጊዜ ከስናድዎ ተሰፋይ ወሰን የብሉን'የ።

ንሎሚ ንታሪኻዊ ኩናት ደግግሎ ክዘክርን፣ ኣብ ሕልናይ ክቐጀሰኒ ካብ ዝገበሩ ብዙሓት ነጥብታት ኣሎዉ ኢዮም።ኣብ ከባቢ ቤት-ማሕተም ደግግሎ ምዕባይ ይኹን ብዛዕብኡ ምስምዕ ሓደ ኣብነት ኢዩ።ክልእ ድማ ዓውድታት ጥቡብን ታሪኽ ክትፈትዉ ዝገበር ከባብን ኣጋጣምታትን እቲ ካልእ ምክንያት ኢዩ።ኩናት ደግግሎ ክንዮ ሓደጅት ጀጋኑን ገለ መራሕቲ ኩናትን ተዘይኩኑ ካልእ ብሰፊሑን ብዕምቐትን ዝተሰነደን ዝተጸሕፈን ታሪኽ ዘሎ ኣይመስለን'የ።

ኣብ'ዚ ቀረባ ዓመታት ኣብ ዝገበርክዎ ዳህሳስ መሰረት ድማ ካብ ከበሳታት ኤርትራን ትግራይን ብዓንደ-ርእሱ ብብዘሕን ብጅግንነትን ዝተሳተፉሉ ዓውደ-ኩናት ምንባሩ ኣነ ከም ወልቐ ትዕዘብተይ ክፈልጥ ክኢለ ኣለኹ።ካብ ዓረዛ ኣብነት ስድራ እንዳ ፊተውራዊ ኣስረሰሀይ፣ካብ ዓድዎ ኣባ-ሓጎ ዶ/ር ኣረጋዊ በርሀ ዝኩኑ ኣቶ ወልደማርያም (ማዕረግ ተሃልይዎም ካብ ምርሳዕ ኢዩ)፣ኣባ-ሓጎ ኣፈወርቂ ሸወደን ወድ ሃዘሞ፣ካብ ኣድያቦ፣ካብ መደባይን ምድራ-ሓማሴን ብዕላል ዕላል ዝረኹብውክዎ የመላኹት ኢዩ።ንሎሚ እዚ ኣይኩንኩን ክዘርዘር ደልየ ዘለኹ።እንታይ ደኣ ንደግግሎ ከም ርእሲ ኣልዲለ ገለ ነጥብታት ክተናኽፍ ክፍትን ህርድግ ክብል እየ።በሉ በዚ ክፈላዊ ታሪኽ ሥነ-ጥበበኛ ክፍልም ኢዩ።ኣብ ማሕበራዊ መራኽቦ ካብ ዝሓናጠጥክዎ ኢዩ።

“#ኣባል ማሕበር ትያትር ኣስመራ ነበር፤ ኣብ ደሴ ተወሊዱ።ኣብኡ፣ኣብ መኸተ ጉሥጥን ወትህድርናን ግኑን ስም ዝነበርም።ካብ ደሴናብ ኣስመራ ምስ መጹ ኣብ ቪላጅዮ መዓስከር ኢንግሊዛውያን ዝነበረ ዝነበር ዝነበረ፣ኣብ ቀሃስ ሎሚ ቀይሕ ባሕሪ ዝተምሃረ፣ኣላፊ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ትያትር ሎሚ ኣብ ብሔራዊ ትያትር ምስ ኣባላት ማትኣ፤ ኣብ 1966 ዓ/ም/ፈ ክደርፍ መድረኽ ምርካቡ፣ነቲ ኣብ ኣስመራ ክርእዮ ዝሕንጠይ ዝነበረ፣ንጉሥ ጥቡብ ጥላሁን ገሠሠ ምስ ሥነ-ጥበበኛ ምንጊክ ወሰናቸው ብምልፋን ዓቢይ ዕምባባ ከም ምልክት ሓጎሱ ዘበርክተሉ ባብ ዝተርሓወሉ'ያ።

ደሓር ድማ ሓላፊ ብሔራዊ ትያትር ዝኩኑ፣ኣብ ተዋሰኑን ምድላውን ቀላሲ ተራ ዝተጸወተ፣ካብ ኤርትራዊ ትውልዲ ዘለዎ፣ኣብ ኣብ ደሴ ተወሊዱ ብሰሪ ሞያ ወትህድርና

ወላዲ አባሉናብ ሕምብርቲ ኣስመራ መጺኡትግርኛ መሊኹብቋንቋ ትግርኛ ክደርፍ ዝበቐፀ።ንመምህር ኣስረስ ተሰማን ግራዝማቸ ኣለማዮ ካሕሳይን ናብ ማትኣ ክጽንበር በሬ ዘርሓውሉ።ዘመሥግን በዓል ጥቡብ ኢዩ።

ኣብ መበል 100 ዓመት ኩናት ደግዓሊ (ተድዓሊ) ድማ ንኣሉላ ኣባ ነጋ ተመሲሉ ኣብ ፈረስ ተወጢሑ ዘርኣዮ ምርኢት ብዙሓት እዘኸርዎ ኢዮም።ስሙ፡ጌታቸው ኣብዲ (ዓብዱ ጣሓር) ክውልውድ ከሎ ግን ሰንታየሁ ይበሃል ነበረ።ወላዲ ኣብኡ ኣብ ትሪፖሊ ኣብ ካይሮ ይቐመጡ ምስ ምንባሮ ተታሓሒዙ ይኹን ተፈጥሮአዊ ትዕድልቲ ይኹን፡ጎልፊሕ ኣተሓሳስባ ዘለዎም ናጽነት ንወልዶም ዝምጥዉ ነበሩ።

ከም ድላይ ልቡ ኣብ ጥቡብ ክሳተፍ ዕድል ይህብዎ ነበሩ።ኣብ ሲነማ ኣዘመራ ፈለማ ምርኢት ከርእይ ከሎ፡ደስ ኢልዎም ተዓዲሞም ረኣይዎ።ወላዲት ኣዲኡ ግን ብትሪ ተቃዊመንኦ ነበረ።ኩታ ጌታቸው ኣብዲ ኣብ ጥቡብ እጃሙ ዝገበረ ወናም ወከፍ ኢዩ።”

ፊተውራሪ ኣስረስሀይ እምባዩ፡ኣነ ከም ብቆልዓይ ዝፈልጦምን እናድነቐናዮም ክንኸይድ ዝገብር ጽሑፋትን ቃለ መጠይቓት ከነንቡብን ክንሰምዕን ዕድል ከም ዝረኹብና ሰባት መጠን፡ብደይ መደይ ይኹን ብሃብ ተረኽቦ ሰሞም ክጠፍእ ከሎ ድማ ትም ኢሉ ኣይወሓጠልኻን ኢዩ።ንሎሚ ምርምርን መጽናዕትን ምግባር ቐድሚ ምጅማሪይ ቐድሚ ገለ እዋን ኣብ መረባ ማሕበራዊ መራኽቢታት ዝለጠፍክዎ ግን ድማ ካብ ገለ-ገለ ሰባት ፊተውራሪ ኣስረስሀይ እምባዩ ከም ሓደ “ሸፍታ” ወይ ድማ ንቃልሲ ንናጽነት ኤርትራ ከም ዓንቃፊ ጥራሕ ገይሩ ዘርእይ ኣጠማምታን ሻራ ዝሓዘ ግብረ-መልሲ ኣስዲቡ ምንባሩ እዘክር ኢዩ።

ንገለ ካብ’ቲ ዝጽሕፎ ዝነበርኹ፡ናባኩም ኩብሎ ክፍትን ኢዩ።

“... “ኣስረስሀይ፡ንኡስ ሓማሴንዮ፣ ተደሊኻ ዘይትርኽቡክም ኩኩብ ሰማዩ።”

ፊተውራሪ ኣስረስሀይ እምባዩ፡ከም ወድ ከባቢ ገዛውትና መጠን፡ካብ ብቆልዓይ እፈልጦ ኢዩ።ግን ብዘበለጸ ድማ ማእቶት ኣብ ሓውሲ ከተማ ዓረዛ ተመዲብና፡ኣብ ንሰርሓሉ እዋን ሰሞምን ታሪኽም እሰምዕ ምንባሪይ ንድሕሪት ናብ ወርሓት ክረምቲ 1996 ዓ.ም.ፈ፣ተመሊሰ እንክዘክሮ ትማሊ ኮይኑ ይሰመዓኒ ኢዩ።

ፊተውራሪ ኣስረስሀይ፡ብሰሞም ግጥምታትን ማሰን ዝተብሃለሎም ጅግና ነበሩ።

ብፍላይ ኣብ ጊዜ እንግሊዝ ዝገብርዎ ዝነበሩ ሓርበኛዊ ተጋድሎ ብኸፊሉ ኣብ መጽሓፍ ዶ/ር ተወልደብርሃን ገብረዝጋብሔር (ብደራሰን ጸሓፍን ዘነበ ወላ) ዝተጽሓፈት ካብ ዝማረኩኒ ዛንታታት ወይ ትረካታት ናይ ሓርበኛ ፊተውራሪ ኣስረስሀይ፡ካብቲ ብርክት ዚበለ ሓደ ፍረ-ነገር ጽሑፍ ኢዩ።ንዘነበ ወላ እውን ኣብ ቤተ-ንባብ ኣብ ዝተረኽብናሉ እዋን ርእይቶይ ገለጸሉ’ዩ።

ኣንስቲ ብጅግንነቶም ክውድስኦም ኣብ ዝተፈላለዩ ከተማታት ሰሚዐ ኣለኹ።

“ሰብኣይ ኣይረኣኹን ከም ወድ እምባዩ፣ እሞ ተሃልዩሲ እንሆ እንዶ ጠላዕ ሚዳዩ።”

ገሊኡ ግጥምታትን ማሰታትን ካልእ ግዜ ከቐርበልኹም ኢዩ።ንሕጂ ግን ኣብ ግዜ እንግሊዝ ብጅግንነት ፊተውራሪ ዝተማረሩ ወትሃደራት ኢንግሊዝ፡ማዕረ ካብ ሰርሖምን ማዕርጎምን ዝተቀንጠጡ ኣለዉ ኢዮም።

ሓደ ካብቶም ግዳያት ጅግንነት ፊተውራሪ አስረሰህደ ድማ ዶ/ር ተወልደ ንማህደረ ትምህርቲ ኣብ ዓባይ ብርጣንያ ረኺቦም፣ይመሃሩሉ ኣብ ዚነበሩ እዋን፣እቲ ግዳይ ዝኩነ ወትሃደር ኣብ ሓደ እንዳ ሻሂ፣ ብወረያ ወረ ተራኺቦም፣ተዘክርታት አስረሰህደ እምባዩ ከም ዘዕለሎም ኣብ መጽሓፎም ሰፊሩ ይርከብ ኢዩ።

ኣብ ግዜ ኃይለሥላሴ እምብዛ ብዙሓት ኣዘመርቲ ኣብ ከተማ ኣሥመራን ካልኣት ዓበይቲ ከተማታትን ነይሮም ኢዮም።ኣብዝሓ ካብእም ንመን ጅግና ትውድሱ ነይርኹም ኣብ ትብለሉ እዋን፣ሰም ፊተውራሪ አስረሰህደ እምባዩ ሓደ ካብቶም ጀጋኑ ተረቋሒ ኢዩ።

ንሎሚ እዚ ካብ በልኹ፣ዓበይትን ፈላግትን ድማ ካብዚ ንላዕሊ ክትብሉና ተሰፋይ ወሰን የብሉን ኢዩ።
ንኢያና ኣንጀሎ 'ገብረኣብ' ድማ ወትሩ ኣብ ዕላልና ብዛዕባ ፊተውራሪ አስረሰህደ እምባዩ እናሻዕ ስለ ተዕልለንን፣ከም ወድ ዝተካ መጠን ገለ ጸሓፊሎም ኢኹኻ፣ክዘክሩ ዘለዎም ሓርበኛ ኢዮም።' እናበልኻ ነዛ ሰእሊ ኣልሸ ኣላልሸ ክረኽባ ሳላ ናትካ ጸዕርን ግዳሰን ምጳኑ ክሕብር እፈቲ።

ኣብ ዝቐጽል ድማ ካልእ ሓበሬት'ኦምን ገለ ግጥምታትን ከቐርብ ተሰፋ እገብር።
ዝባን አስረሰህዩ፣ዝባን አስረሰህዩ፣
ዓለም ከይትኹነኩሓዊ ሆየሆየ!!

UPDATE ወይ ድማ ተወሳኺ ነጥብታት

ሎሚ ንግሆ ንሙሁር ታሪኽን ጋዜጠኛን መምህር ግርማይ ገብረጻድቕ ንሓደ ሰዓት ዝኸውን ተራኺብና ነይርና ኢና።እቲ መራኽቢና ካልእ ብዛዕባ ታሪኽ ዝተሓሓዘን መጋርያ ዕላል ባዕልናን ዝተኩልኹል እኳ ተኩኩንእግረ መገደይ ግን ከም ምሁር ታሪኽ መጠን ገለ ሕቶታት ሓቲተዮ ኢዩ።

ካብቲ ሕቶታት እቲ ሓደው ብዛዕባ ሓርበኛ ዘርአይ ደረሰ፣ካልእ ድማ ብዛዕባ ኣቡነ ማርቆስ(ኣቡን ኤርትራን ትግራይን ምንባርም ብዘነገርኹም፣መምህር ቅኑዕ ብሙኳኑ ከምዘይፈልጥ ብምንባሩ) ተቐቢሉ፣ናቱ ሓበሬታን ኣብ ግዜ ድርጊ ኣብ ኣሥመራ ኸሎ፣ነሱብ ታሪኽን ሓርበኛታትን ይሓትትን ይሰነድን ብምንባሩ፣ዳርጋ ተንቀሳቓሲ መጽሓፍ ኮይኑ ከም ትጽቢተይ ረኺቡዮ ኢዩ።

ብዛዕባ ጃካማ ኬሎ(ጅነራል)፣ብዛዕባ ሓርበኛ ካፍልን ደጊያት ባሕታ ሓጎሰን ወሲኹ ብዙሕ ሓበሬታ አስኒቁኒ ኢዩ ብንግህኡ ክብል እኽል ኢዩ።

በሉ ናብ ጉዳይ ፊተውራሪ አስረሰህደ እምባዩ ከብለኹም ክቅሱብ ኢዩ።

ፊተውራሪ አስረሰህደ እምባዩ ካብቶም 'ስሙጥር' ጀጋኑን ሓርበኛታት ኤርትራውያን ሓደ ኢዩም።ጉልብትን ሓያልን ምንባርም እዘኸር ኢዩ።ኣባል ማሕበር ፍቅሪ ሀገር ወይ ኣንድነት ኢትዮጵያን ኤርትራን ኮይኖም ካብቶም ብዕቲብ ዝገጥፉ ዚነበሩ ኢዮም።ወዘተ ክብል ተዘኸርታቱ መጥቶኒ ኢዩ።”-

እዚ ሓደ ኣብነት'ዩ።ነዚ ጽሑፍ ብምቅዎም ድማ ግብረ-መልሶም ዝሃቡ ክልተ ሰባት ነበሩ።እቲ ዝመሰለንን ዝተረደኣንን መልሲ ክህቦም እኳ ተፈተንኹ።ኣብ ከተማ ኣስመራ መጽሓፍ ተጻሒፉ ኣብ ጋዜጣ እዋን ዓንቐጻት ብዘተጻሕፈ፣ክሳብ ቤት ጽሕፈት ፕረዘደንት ዝበጽሐ ክትዕን ክርክርን ዓለተ-ቤተ-ሰብ እንዳ ፊተውራሪ ምንባሩ ብዕላል ንሰምዕ ነበርና፣ሎሚ ቕኑ ድማ ካብ ጓሎም ክሰምዕ ክኢሊ ኣለኹ።

እዚ ብዘርዘር ካልእ ጊዜ ክጽሕፎ ኣብ መሰርሕ ምድላው ኣለኹ። ብዘኩነ ቀታሊ ኣዝማች በርህ ገብረኹዳን “ወድ ሞዛሰጊ” ምኳኑ ደጋጊሙ ተገሊጹ ከሎ፣ ንምንታይ ስም ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ እምባዩ እናሻዕ ይለዓል ኣሎ፣ ንገለጹም ወ/ሮ ንግስቲ ፈለጥቶምን ‘ግርም ካብ ዝብሎም’ ተርእዮን ተጓንፎን ኮይኑ ምህላው ጸሓፊ እዚ ጽሑፍ ክፅዕዘን ክፈልጥን ክኢሉ ኣሎ። እቲ ብዛዕባ ኣዝማች በርህ ገብረኹዳን ታሪኽ ሕይወቶም ክጸሓፍ ከሎ፣ ድሕረ-ባይታ ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ እምባዩ መንነቶም ትግራዊይ ምኳኖም ዝጽሕፉ ጸሓፍቲ ኣሎው’ዮም።

ንግደ ሓቂ ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ ኣብ ትግራይ ብፍላይ ኣብ ከባቢ እንዳ ሓሙሽተ ዙፋን (ወይ ዞንጉይ ከባቢ) ሓረግ ትውልዲ ከም-ዘለዎም ካብ ዝተፈላለዩ ዓበይቲ ሰባት እናሻዕ ሰሚዑ ኣለኹ። ካብ ኣፍ ጓሎም እውን ክሰምዕ ዕድል ረኺቦ ኣለኹ። እንተኾነ እቲ ቐንዲ ሰረተ-ሓረግ ትውልዶም ዝኩኑም ድረ ሓማሴን ይኹን ኣብ ኣውራጃ ሰራዮ ዝውለድዎ ንምንታይ ከም-ዘይግለጽ ድማ ይእርምመኻ ኢዩ። ፊተውራሪ ምስ ኣቦይ ወልደኣብ ወልደማርያም ኣብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ተራኺቦም ዝተሰኣልዎ ሰእሊ ኣሎ’ዮ። ትውልዲ ዓዶም ዞይሮም ክርእይዎ መደብ ሓዞም ብምንባሮም ድማ ንፊተውራሪ ከም ተቃላሳይ ‘በረኻ በረኻ’ ይብሉ ብምንባሮም ይኹን ተገዳስነት ግዲ ሃልይዎም ዓድታት ኤርትራ ኣይኩነን ዓድታት ትግራይ ኣጥዮም ኣዳቂቆም ይፈልጡ ምስ ምንባሮም ተቃላሒዙ ግዲ፣ ሓቢሮም ክርእይዎ ናብ ሸረ እንዳ’ባጉና ኩነ እንዳ ባጸሕማ ሓሙሽተ ዙፋን (ከባቢ ዞንጉይ) ክርእይዎ ባህታ ገይሮም ምንባሮም ካብ ኣፍ ጓል ፊተውራሪ ዝኩና ማማ ንግስቲ ከይተረፈ ትረኽቦ ሓበሬታ’ዩ።

ካብ’ዚ ንርድኦ ነገር ተሃልዮ ሚዛን ታሪኽን መንነትን ብፍትሓውን ሓቃዊ ኣገባብን እንድሕር ዘይተጸሓፉ ክፍተታት ብቐለሉ ክትምሕዮ ዘይትክእል ማእረ ታሪኽ ይፈጥሩ እሞ ክምልኡ ከም-ዘይክእሉን ዘይተደለዩ ሓጓፋት ድማ ናብ ዘይተደለዩ ስምዒታት ኣብ ምእታው ልሉይ-ተራ ከም-ዘለዎም ቀሊል ኣብነት ኢዩ። ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ እምባዩ፣ ኣብ ሕምብርቲ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ሞይቶም ክከሰም፣ መንግስቲ ህግደፍ ኣብ ኮረሻ ስልጣኑ እንከሎ ኣብ ምድረ-ሓማሴን ምቕባሮም እንታይ የመላክተና። ምኻንያቱ መንግስቲ ህግደፍ ኣሸንባይ’ዶ ኣብ ዘመነ ስልጣኑ ይትረፍ፣ ኣብ ጊዜ ደርግን ኃይለሥላሴ ዝሞቱ ኩሎም ዓጽጦም ተኣርዮ፣ ነናብ ትውልዲ ዓዶም ክኸይድ ከም ዝተገብረ ታሪኽ ትማሊ ኢዩ።

ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ፣ ኣብ ኃይለሥላሴ ዩኒቨርሲቲ ብደረጃ ሰርቲፊኬት ድሕሪ ምምሃሮም፣ ከም ዳኛ ኮይኖም ኣብ ዝሰሕሉ እዋናት ይኹን ምስ መንግስቲ ጽቡቕ ርክብ ኣብ ዝከበሮም ጊዜያት፣ ክንዮ ሓርበኝነትን ታሪኽን ኣብ ፖለቲካ ዝሕምብሱን ዝሕምሱን ሰብ ከቶ ኣይነበሩን ተባሂሉ ብሰፊሑ ዝእመን ጉዳይ’ዩ። በርክት ዝበሉ ምስክራት ዓይኒ እውን ኣይትሰእነሉን ኢኹ። መንግስቲ ህግደፍ እውን ድማ ብኣሉታ ዓይኒ ተዘርእዮም ነይሩ ኣብ ሕምብርቲ፣ ሰብኡን ብኩንትን ዝመሓድሩ ሃገር ክቐበሩ ይትረፍ ሰሞም ክለዓል ምስ ኣፍቐደ’ዶ ነይሩ፣ መልሲ ኣኣብ ልብና ይኹን!

→ ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ እምባዩ

ፊተውራሪ 4 ወልዳቶም ንናጽነት ኤርትራን ንመሰል ርእሰ ወሳኒ ሕዝቢ ትግራይን ሓሊኖም፣ ክጋደሉ ኻ ከመይ ኣቢሎም ከኣሉ፣ ኣብ ቤቶም እቶም 3 ንሕዝባዊ ግንባር፣ እቲ ሓደ ድማ ምስ ሕውሓት ክቐለስ፣ ከም ሓደ ሓርበኛ ንሓድነት (ኣንድነት) ምስ ኣፍቐዱ’ዶ፣ ዝብል ሕቶታት ብዓይኒ ታሪኽን ካብ ስምዒታውነት ናጻ ኮይንካ ክረኣይ ይግባእ በሃሊ’ዩ።

ብዘኩነ ብዛዕባ ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ ዘሞፍእዎ ሕይወትን ንብረትን ተሃልዮ፣ ካብ ማንም ስለ-ዘይበልጹኩም ማንም ባእታ ክንቐፍን ክውቐሱን ንቡር ኢዩ። እቲ ምንታይ ማንም ልዕሊ ሕጊ ብዘይምኳኑ፣ እቶም ‘ሓይልን ስልጣንን ኣለና!’ ዝብሉ ሰብ ጊዜ ኹማን ደወል ጊዚኣም ኣኹሉ፣ ኣብ ትሕቲ ሕግን ፍትሕን ዝውዕልሉ ርኩቕ ኣይኩነን ኢዩ። “ጊዜ ለኩሉ!” ከም ዝብልዎ ኣበው’ዩ።

ብዘከውን ኣብ ጉዳይ ሎሚ ፊተውራሪ ኣሰረሰህይ እምባዩ ንሎም ወ/ሮ ንግስቲ፡ ኣብ ዝክሪ መበል 100 ዓመት ኩናት ደግዓሊ፣ ታሪኽ እቲ ኹናት ኣብ ዝምልከት፣ ብቐንዱ ታሪኽ ኣሉላ ኣባ ነጋ ኣብ መድረኽ እቲ ፍጻሜ ከም-ዘንበቡ፣ ቐድሞ ገለ ዓመታት ኣብ መስኮት ተለቪዥን ኢትዮጵያ ይረኣይ ምንባሩ ምስክርነት ወላዲኡን ኣብ ዝህባኒ ኣጋጣሚ ኣውጊዐናኒ ምንባረን ኣእዘክር።

“ታሪኽ ህይወት ኣርበኛ ኣዘማች በርሀ ገብረኪዳን

ቀታሊ ኣርበኛ ኣዘማች በርሀ ገብረኪዳን፡ ዘሙይ ነባራይ ድዩ ዋላስ ኣሰረሰህኝ እምባዩ? እቲ ታሪኽ ንኣኡ ብዘጥዕሞን ንግዝያዊ ኣጀንዳኡ ብዘገልግሎን መገዲ ዋራይ ንክዘንቶ ዘፍቐድ ውልቀ መላኽ ህግደፍ ብዘሃዞ ፍቓድ መሰረት፡ ኣብዚ ዝሓለፈ ቀረባ ግዜ ነቲ ኣብ መንጎ ክልተ ኣሕዋት ህዝብታት ዘሎ፡ ንሱ ዚኣጎዶ ጽልእን ዘይምቅዳውን ነዳዲ ንምውሳኽ፡ ካብ ሕሉፍ ታሪኽ ቁንጨሊ ዘዘንተዎ ዋምዙዝን በለጸውን ታሪኽ ኣርበኛ ኣዘማች በርሀ ገብረኪዳን ‘መሲናስ እዚ ታሪኽ ስምዓዮ’ ኢሎም ገለ ኣሕዋት ምስ ለኣኹሉይ ብጽሞና ሰሚዐ’ዩ፡ ሕጂ ነቲ ኣቀኛ ታሪኽን ኣፈጻጸማኡን ንዝተፈላለዩ መጻሕፍትን ካልእ ንኣኡ ዝመሰሉ ጽሑፋትን ብምውካስ ብሰፊሖ ዘቐርቦ ዘለኹ።

ኣብቲ እዋን ተጋሩ (ኢትዮጵያውያን) ዋራይ ኣይኮኑን ኣብ ኤርትራ ሸፊቶም ህዝቢ የካላብቱ ነይሮም፡ ክንዲ 10 ዕጽፎም ዝኾኑ ኤርትራውያን ሸፋቱውን ነይሮም’ዮም። ኣደ መዓልቲ ከኣ ዝርዝር ናይ ኩላቶም ሸፋቱን ዘብጽሑዎ በዳላትን ከም ወትሩ መጻሕፍቲ ታሪኽ ተወኪሶ ናባኻትኩም ከብሎ’ዩ። ታሪኽ ይሕመቐ ይጸብቐ ተቐቢሩ ኣይተርፍን’ዩ፤ እቲ ሕማቕ ወይ ጽቡቕ ታሪኽ ዚገድፍ ውልቀ ሰብ ከኣ ናይ ታሪኹ ኣፋርን ኮራዕን ንኺኸውን ባዕሉ’ዩ ወሳኒ።

ኣርበኛ ኣዘማች በርሀ ገብረኪዳን ምልኪ፡ ካብ ኣቦኡም ኣቶ ገብረኪዳን ምልኪን ካብ ኣደኡም ወ/ሮ ለተብርሃን ንርኣዮን ኣብ ወርሒ ኣምሌ 1892 ዓ.ም. ኣብ ወረዳ ደቡብ እትርከብ ኣብ እግሪ እምባ መስቀል ተደኩና ዘላ “ዳምብ” እተባህለት ዓዲ ኣብ ኣውራጃ ሰራየ ተወልዱ።

እቶም ድሕሪ’ቲ ኣብ 1890ዓ/ም ንሃገርና ኤርትራ ብምሉኣ ምስ ተቐጻጸራ ሰማ ካብ “ምድሪ ባሕሪ” ወይውን “ባሕሪ ነጋሽ” ከምኡውን “ኣማሴን” ካብ ዝበሉ ዝተፈላለዩ መጻዕዲታታ ናብ “ኤርትራ” ዝበል ቀዋሚ ስም ቀይሩ ን52 ዓመታት ዘመሓደራ መንግስቲ ዋልያን፡ ኣብ ካልኣይ ዓመት ምምሕዳሩ ዚተወልዱ ኣቶ በረሀ ገ/ኪዳን ኣብ ቤት ትምህርቲ ሳንጆርጆ ክሳብ ራብዓይ ክፍሊ ተማሂሮም ቋንቋ ዋልያን መለኹ።

እቶም ብብልሖምን ብትምህርቶምን ካብ መማህርቶም ጸብለል ዚበሉ ኣቶ በርሀ ገብረኪዳን፡ ካብ ካብ ንኤርትራውያን ዝፍቀድ ዝክበረ ናይ ራብዓይ ደረጃ ትምህርቶም ድሕሪ ምፍጻሞም፡ ኣብ መበል 19 ዕድመኡም ብ1911 ዓ.ም. ከምኡውን ብ1912 ዓ.ም. ብመንግስቲ ዋልያን ንኣስተርጓምነት ተኣርዮም ክልተ ግዜ ናብ ሊብያ ተላእኩ።

ኣቶ በርሀ ገ/ኪዳን ብድሕሪኡውን ኣብ ቤት ጽሕፈት ምምሕዳር ፍትሒ ኢጣልያ፡ ኣብ ኤርትራ ንሸውዓተ ዓመት ብኣስተርጓምነት ስለ ዘገልገሉ፡ ኣብ 1921 ዓ.ም. ናይ “ብላታ” መዓርግ ተዋህቡ። በዚ መዓርግ ዚ ድማ ኣብ ኣውራጃታት ሰራየን ኣክለጉዛይን ን12 ዓመታት ንህዝቦም ኣገልገሉ። ብላታ በርሀ ገብረኪዳን በቲ ዘርኣዩም ናይ ምምሕዳር ብቐዓትን ትግሃትን ኣብ ወርሒ መስከረም 1931 ዓ.ም. “ምስሌን” (ኣመሓዳሪ ዓዲን ወረዳን) ንኡስ ወረዳታት ደቡብን ደቂ ድግናን ኮይኖም ተሸሙ። ንኡስ ወረዳታት ደቡብን ደቂ ድግናን ዝዘን ዝስዕባ ዓድታት የጠቓልል።

አብ ወረዳ ደቡብ ዝርከባ ዓድታት፡ ዓዲ ጉዕብ፡ ዓዲ ቅያና፡ ዓዲ ባና፡ ዓዲ ጸዕዲ፡ ዓዲ ሸምሃውቲ፡ ዓዲ ላምዛይ፡ ዓዲ ገመር፡ ማይ ሓርማዘ፡ ገዛ ጎብ፡ ዓዲ ቀመኑ፡ ሹም ዓንዱ፡ ዓዲ ኢታይ፡ ማይ ልቡስ፡ ዳንባ፡ ዓዲ ጋውል ክኾና ከለዎ፤ አብ ወረዳ ደቂ ድግና ዝርከባ ዓድታት ድማ፡ ሓሰረልቦ፡ ዓዲ ላቕማ፡ ኩብታ፡ ዓደቀሰምቲ፡ ጊናባሌ፡ ገዳም እንዳባና፡ ዓዲ አብርሃም፡ ዓደኮሎም፡ ጸበላ፡ ታኪታ፡ ጉላ፡ ተራእምኒ እየን።
ሓርበኛ ብላታ በርሀ ገብረኪዳን ብጽፈትን ፍትሓውነትን ምምሕዳርም ብፍላይ ድማ ብትሕትናኦም ከም ወትሩ ካብ ህዝቢ ልዑል ፍቕርን ኣድንቐትን ረኸቡ። በዚ መሰረት ከኣ፡

‘ስዎ ዳጉሻ ሓተላይ
ብላታ በርሀ ሊላይ፡
‘ጸዕዳ መሸላ ኩደን

ብላታ በርሀ ሸደን’ ተባሂሉ በቲ ዘፍቅርምን ዘክብርምን ህዝቦም ዝተደርፈሎም። አብዚ ሎሚ እዋንከ ንህዝቡን ንሃገሩን ብምውፋዩ ከምዚ ኢሉ ዚድረፈሉ አመሓዳሪ ይህሉዶ ይኸውን!? ወይውን አማሓዳሪት ትህሉዶ ትኸውን?

ሓርበኛ ብላታ በርሀ ገብረኪዳን አብ 1940 ዓ.ም. ድማ በቲ አብ ስራሖም ዘርእዩዎ ብቐጥታ ተዋፋይነትን “አዝማች” ዝብል መዓርግ ብመንግስቲ ዋልያን ተሸለሙ። ድሕሪ’ዚ ድማዮም ነቲ ቅድሚኒ ንሶም ምውላዶም አብ ግዜ ንግስነት ኢትዮጵያውያን በእደማርያምን እስክንድርን ማለት፡ አብ መንጎ 1468 - 1475 ዓ.ም. አብ ማይ ጊፍ (አብ መንጎ ማእደን ዓዲ ቀደን ዝርከብ ሩባ) ብዘተገብረ ቀጻሊ ዋዕላታት፡ ድሕሪ ናይ ሸውዓተ ዓመት ምይይጥ ጸዲቑ፡ አብ ስራሕ ከም ዝወዳለ ዝንገረሉ ብሉጽ ሕጊ ኣድከሙምልጋእ፡ ክሳብ ሸዑ ብቃል ዋራይ ይንገር ስለ ዝነበረ፡ አብ 1942 ዓ.ም. ግን ብጽሑፍ ኣሕድሮም ዚሰነዱዎ።

ምምሕዳር ዋልያን ብምምሕዳር እንግሊዝ ተሳቢሩ ካብ ኤርትራ ሃገርና ምስ ወጸ ድማ ሓርበኛ አዝማች በርሀ ገብረኪዳን ከም ወትሩ አብ ምምሕዳር እንግሊዝ እውን ህዝቢ ብሕጽረት ሕክምናን ትምህርትን ከይላቕ ኢሎም ንንኡስ ወረዳታት ጉሕ ጭዓ፡ ሃርፈ ጉሮቶ፡ ደቡብን ደቂ ድግናን ቤት ትምህርትን ሕክምናን ኣህጺጾም ኣገልግሎት ከም ዝረከቡ ገበሩዎ።

ሓርበኛ አዝማች በርሀ ገብረኪዳን ናይቲ ብ18 ዩካቲት 1947 ዓ.ም. አብ ከተማ ዓዲ ቀይሕ (አውራጃ ኣክለጉዛይ) ዝተመሰረተ “ኤርትራ ንኤርትራውያን” ዝብል ንናጽነት ኤርትራ ዝጠልብ ሰልፊ ኣባል አብ ዚነበሩሉ እዋን ነቶም ሻቡ ትግራይ-ትግርኛ እትብሃል ሃገር ንምምሰራት ሓሳብ ዘቐረቡ ራእሲ ተሰማ ኣስመርምን ወደም ደጃዝማች አብርሃ ተሰማን ንምምካት ነዚ ዝስዕብ ኢሎም ከም ዚነበሩ መዛግብቲ ታሪኽ ይሕብሩ።

‘አብ መንጎ ኤርትራውያንን ኢትዮጵያውያንን አብ ኳዓቲት፡ አብ ዓድዎ፡ አብ እምባላጀን አብ መቐለን ንዘተኻየደ ደማዊ ግጥማት ብምዝርዛር፡ ‘ንህዝቢ ኤርትራን ንህዝቢ ኢትዮጵያን ብሓደ ዘየሐውስ ዓቢ ገደብ ኣሎ! ንሱ ከኣ እቲ ንዘበናት ተማሓላልፎሙዎ ዘለዉ ነፍሳትን ፈጸሞሙዎ ዘለዉ ገበናት እዩ! እዚ ገደብዚ ክፈርስ ኣይከኣልንዩ! ከመይሲ፡ እቲ ዝፈሰሰ ደም ከም ሰሚንቶ፡ እቲ ዝተሰበረ ኣዕጽምቲ ድማ ከም እምኒ ተነዲቐ ሓዙዎ ይነብር ስለ ዘሎ! ስለዚ፡ ኤርትራ ንኢትዮጵያ ከም ከንዶ፡ ከም ሶማልያ፡ ከም ጅቡቲን ሱዳንን ጎረቤታምበር ኣካላ ክትከውን ኣይትኸእልንዩ! ፈታዊ ምዃን ጽቡቕዩ፤ ፈታዊ ምምሳል ግን ጽቡቕ ኣይኮነን!’ ብምባል ንራእሲ ተሰማን ወደም ደጃዝማች አብርሃን ብኣጀንዳ ትግራይ-ትግርኛ ወቅሶም ከም ዚነበሩ መዛግብቲ ታሪኽ ይሕብሩ።

ይቕጽል...

ምንጪ ጽሑፍ፡ ‘መሰረት ዓሌት ህዝቢ ኤርትራ’ ጸሓፊ ኣቶ ሰሎሞን ተክኢ፤ ‘ደቀባት ህዝብታት ኤርትራ’ ጸሓፊ ኣልበርቶ ፖለራ፤ ተርጓሚ፡ ኣባ ደሰሓቕ ገ/እየሱስ፤ ‘ዛንታ ኤርትራ’ ጸሓፊ ፊት. ሚካኤል ሓሳማ ራካ፤ ‘ኤርትራ አብ ጎበጣን ሰውራን.’ ብደራሲ ኣለምሰገድ ተሰፋይ፤ ከምኡውን ካልእ ምንጭታት ሓበሬታ እዮም።”

ታሪክ ብግብእ ዘይምፍላጥ ጌጋ ውሳኔ ንምውሳድ ይደፋፋካ'ዩ። ሰለዚ፡ ንታሪክ ብኹሉ ሸነኻቱ ክንምርምርን ክንርድኦን ይግባእ።

**ኤርትራና ኩሓልፈላ፡ ሰርዓት ምልኪ ንእለየላ!
ብሩኽ ሰንበት!
ካብ ሓውኹም መሲናስ 04/03/2018”-**

ነዚ ጽሑፍ ዘዳለዎ ሰብ ይኹን ነቶም ከም ምንጭታቱ ዘተጠቐመሎም ጽሑፋቶም ይኹን ንገለጹም ብኣካል ክራኹብ ዕድል ገይረ ኢዩ። ንኣበርክቶ ዝጽሑፋቶም ከመሰግኖም ይግባእ ኢዩ። ግን ድማ ከምቲ ንደራሰን ተመራማሪ ታሪኽን ኣለምሰገድ ተስፋይ፡ኣብ ሓደ መጋርያ-ወግዕና ዝገለጸክሉ፡ ታሪኽ ታሪኽ ኢዩ። ንኣንፈት ምርምርን መጽናዕትን ድማ ንዘሓሸን ዘበረኸን ዕዮታት፡ ኣብ ምምጻእ ኩነ ንምሰሳንን ምጉልፅላዕን ቀላሲ ተራ ክጸወት ኣሎም እምበር ንፖለቲካዊ ረብሓን ጥቕምን ሓሊልካን ሓሲብኻን ጥራሕ ክሰራሕ ከም-ዘይብሉ ብሓሳብ ደረጃ ዝረግምናዮ ጉዳይ እመስለኒ። ነዚ ድማ ምርምርን መጽናዕትን ቀጻልን እናሻዕን ክኻየድ ዘለዎ ዝብሉ ሰብ ሞያ እቲ ዓውዲ፡ ነዚ ተኩልኺልና ድማ ኣብ ቅኑዕ ኣንፈትን ፍኖትን ክንሳግም ተስፋይ ወሰን የብሉን'ዩ።

እዚ ጽሑፍ'ዚ፡ ዕላምኡ ባህሊ ክትዕን ኢሂን ምሂን ክዕብይን፡ ንታሪኽ ከም ታሪኻውነቱ ብመገዲ ሓቕን ፍትሕን ክረኣይን ክሳግምን ዘተኩረ ኢዩ። እቶም ብዘይፍላጥ ዝጸሓፉ ባእታታት ድማ ክመሃርሉ ዕድል የርሕው ኢዩ ዝብል ግምት ኣለኒ። ኣብ ዝቐጽል ብዛዕባ ታሪኽ ፊተውራሪ ኣሰሪሰሀይ እምባዩ ክጽሕፍ ኣንቐደ ኣለኹ። እሞ እቶም ንሰለን ንኣይተት ታሪኽ ምስናድ ትግደሱ ክትሕግዙናን ክተሓባበሩናን ድማ ተስፋ እጉበር። እቶም ነቐፌታን ወቐላን ትህቡ ድማ ብዘምህር ሳውያ ክኸውን ትስፋእ ኢዩ።

ኣብ መወዳእታ ድማ ብዛዕባ ታሪኽ ኩናት ዶግዓሊ ምሉእ መጽናዕትን ምርምርን ክግበር ለበዋይ እናሕለፍኹ። ሥነ ጥበበኛ እስቲፋኖስ ገብረዮሃንሱ፡ ኣብ ጊዜ ደርግ ጀሚርዎ ዝነበረ ታሪኽ ሓርበኛ ኣሉላ ኣባ ነጋን ሓርበኛ ዘርኣይ ደረሰን ይኹን ብሓፈሻ ታሪኽ ዶግዓልን ተዛመድን፡ እቲ መጽናዕታዊ ጽሑፋቱ፡ ድሕሪ መሰዋእቱ ኣበይ ከምዘኣተወ እኳ ተዘይተፈልጠ፣ ክቐጽልን ክሰወድን ኣሎም በሃሊ ኢዩ።

ምስጋና፡

- ንኣንጀሎ ገብረኣብ፣ ንግስቲ ኣሰሪሰሀይ፣ ንደፊድ፣ ንመሲናስ፣ ንነፍሲሔር ጋዜጠኛ የማነ ሊሎ፣ ወዘተ
- ንጋዜጣ ጎብረት፣ ንጋዜጣ ኣዲስ ዘመንን ዝረሳዕክዎም ሰባትን ምንጭታትን ብልቢ ከመሰግን እፈቲ።